

РОЗВИТОК ЗЕЛЕНОГО СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ НА ПРИКЛАДІ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

В статті розглянуто суть, стан та проблеми розвитку сільського зеленого туризму в Україні та Чернівецькій області. Автором зазначена привабливість даного виду туризму по регіонах та велика увага приділена такому виду туризму як одному із напрямів підвищення рівня життя та доходів сільського населення.

В статье рассмотрены сущность, состояние и проблемы развития сельского зеленого туризма в Украине и Черновицкой области. Автором указана привлекательность данного вида туризма по регионам и большое внимание уделено такому виду туризма как одному из направлений повышения уровня жизни и доходов сельского населения.

The article deals with the nature, status and problems of rural tourism in Ukraine, Chernivtsi region. The author referred to the attractiveness of this type of tourism regions and great attention paid to this kind of tourism as one of the ways of raising living standards and incomes of the rural population.

Ключові слова: туризм, сільський зелений туризм, аграрний сектор, криза, сільське населення, життєвий рівень, регіон.

Процеси соціально-економічних трансформацій, що відбуваються в аграрному секторі економіки України, зумовлюють пошук нових нетрадиційних організаційно-правових форм підприємництва, спрямованих на забезпечення економічного зростання. Одним із пріоритетних шляхів подолання кризи, що склалась в аграрному секторі, є активізація сільського населення до підприємницької діяльності у невиробничій сфері сільського (зеленого) туризму (далі СЗТ). Його становлення та розвиток сприяють системному вирішенню організаційно-економічних проблем, пов'язаних із відтворенням трудового потенціалу в аграрній сфері, формуванням нових напрямів виробництва й реалізації сільськогосподарської продукції, підвищенням зайнятості сільського населення, зростанням доходів та покращенням його життєвого рівня.

Забезпечення відповідних умов щодо стимулювання розвитку підприємництва в системі становлення сільського (зеленого) туризму передбачає опрацювання нових концептуальних підходів до створення сприятливого ринкового середовища. Це зумовлює необхідність наукового обґрунтування специфіки формування економічних відносин у системі становлення сільського (зеленого) туризму як організаційної форми підприємницької діяльності, яка сприяє стабілізації аграрного сектора. Цей вид туризму, сприяючи розвитку малого бізнесу в аграрних регіонах, дає можливість міським мешканцям активно відпочивати в приватних сільських господарствах, а сільським господарям поліпшити своє фінансове становище.

Проблеми розвитку туризму вже кілька десятиліть перебувають у центрі уваги науковців. Найбільший інтерес у цьому зв'язку становлять праці Л.Г.Агафонові, В.І.Азара, В.Д.Безносюка, М.Б.Біржакова, М.І.Волошина, І.В.Зоріна, В.К.Євдокименка, В.А.Квартальнова, В.Ф.Кифяка, О.Д.Короля,

М.П.Крачила, О.О.Любіцевої, В.І.Мацола, Г.А.Папіряна, В.С.Сеніна, Т.Г.Сокол, В.К.Федорченка, А.Д.Чудновського, І.М.Школи та ін. Окремі аспекти сільського зеленого туризму висвітлені у працях відомих учених у галузях права, історії, туризмознавства, соціології, економіки й географії, зокрема: Ю.Алексєєва, М.Лендела, В.Мікловди, М.Пітюлича та інших дослідників. Проте, не зважаючи на значущість проведених досліджень, для вітчизняної економічної науки проблема розвитку сільського (зеленого) туризму є новою й потребує системного обґрунтування теоретико-прикладних аспектів його становлення в умовах ринкової економіки.

Мета цієї статті – з'ясувати суть і стан розвитку сільського зеленого туризму в Україні та Чернівецькій області як напрямку підвищення рівня життя та доходів сільського населення.

«Зелений туризм» – популярний вид туризму, суть якого полягає у відпочинку в приватних господарствах у сільській місцевості, яка приваблює своїми туристичними об'єктами [1, с.108].

Сільський зелений туризм позитивно впливає на людину, адже він включає у себе чинники, що надають оздоровчий, пізнавальний та естетичні ефекти. Відпочинок у сільській місцевості позитивний також тим, що тут немає тієї незліченної кількості туристів, яку можна побачити на популярних курортах. Відпочинок такого виду особливо потрібний для жителів міст. Сільський (зелений) туризм, або агротуризм, є одним з видів екологічного туризму, який останнім часом набуває поширення і продовжує активно розвиватися в багатьох європейських країнах. Не є винятком і Україна. Характерно, що в розвинених країнах світу такий вид відпочинку користується попитом не лише у людей середнього достатку, а й у заможної частини населення. Адже агротуризм дає можливість міським жителям відпочити в сільській місцевості на природі, позбутися стресів, відвідати місцеві пам'ятки, ознайомитися з побутом сучасних сільських мешканців та народними традиціями, які вони зберігають.

Розвиток цього виду туризму в нашій країні відбувається досить спонтанно. Створена в Україні в 1996 р. Спілка сприяння розвитку сільського (зеленого) туризму об'єднує 14 регіональних осередків, які ведуть облік сільських господарів, що готові приймати відпочиваючих, проводять освітньо-правову та інформаційну роботу, допомагають у просуванні турпродукту сільських господарів на туристський ринок. Найактивніше такі осередки діють в Автономній Республіці Крим, Закарпатській, Івано-Франківській, Київській, Львівській та Полтавській областях [1, с.109].

Кожний регіон України характеризується своїм напрямом розвитку сільського зеленого туризму. Західний регіон займає провідне місце. Найбільш популярний район Карпат, який охоплює чотири області: Івано-Франківську, Закарпатську, Львівську та Чернівецьку. Основне, що приваблює туристів тут під час відпочинку – це гірські лижі, можливість зустріти Новий рік та Різдвяні свята, незвичайні ландшафти, чисте повітря, вода гірських рік, рибальство,

мисливство. Найбільш популярні центри зеленого туризму – Яремче, Верховина, Косів, Путила, Вижниця, Яблунниця, Рахів, Славко, незабутній відпочинок на р. Дністер (Грушівці, Макарівка, Вороновиця, Дністрівка – нещодавно відкритий яхт-клуб «Маяк», Коновка, Вороновиця та ін.) [2].

Туристів приваблює зручна система поселення, сучасне обладнання приватних пансіонатів, близькість до природи, співвідношення “ціна – якість послуг”, гостинність та домашня атмосфера при організації відпочинку, а окрім того – чудові страви національної кухні. Однак через недосконалу систему оподаткування більша частина власників будинків надає послуги неофіційно, у тіні, уникаючи проблем, пов’язаних з ліцензуванням та оподаткуванням.

75 сільських приватних садиб діє на Буковині, вони займаються екологічним туризмом. Владою і громадськими організаціями Чернівецької області проведено цілу низку наукових конференцій, навчальних семінарів з надання практичної допомоги з питань розвитку сільського туризму. Зокрема, реалізовано міжнародний проект “Управління зеленим туризмом в регіоні – Українські Карпати та Станиця Луганська” та проект “Створення передумов для провадження кластерної моделі розвитку сільського зеленого туризму на Буковині” [2]. Розвиток сільського зеленого туризму варто розцінювати як стратегічний пріоритет подальшого соціально-економічного поступу Чернівецької області.

Розвиток туризму для Чернівецької області зараз є пріоритетним напрямком у стратегії економічного розвитку регіону, адже цей регіон унікальний у сенсі туристично-рекреаційного потенціалу. Це сфера, яка не потребує відразу великих капіталовкладень, але яка постійно даватиме фінансові надходження до державної скарбниці. Можна впевнено говорити, що туризм у майбутньому стане основою економічного розвитку та зайнятості населення в регіоні.

Враховуючи вигідне географічне становище Чернівецької області – близькість гір Карпат, наявність автомобільних трас та шляхів залізничного сполучення міжнародного туризму, що пролягають через територію краю, а також торгових шляхів – “Західна Європа – Балкани” тощо, регіон включено до міжнародної Програми “Єврорегіон “Верхній Прут”. Традиційний надлишок трудових ресурсів у гірських та передгірних районах області – Сторожинецький, Вижницький, Путильський райони – визначає заняття народними промислами та організацію туристичних рекреацій у Карпатах як пріоритетний напрямок розвитку економіки краю у цьому регіоні. Українське село має багату історико-архітектурну спадщину, культуру, самобутній побут, самою природою даровані мальовничі ландшафти; наділене багатими лікувально-рекреаційними ресурсами. Багаті села й індивідуальним житловим фондом та добрими і працьовитими людьми. Разом з тим, гострою проблемою для багатьох сіл є брак робочих місць, зростаючий надлишок робочої сили, вивільнюваної з сільськогосподарського виробництва. Враховуючи відсутність потрібних капіталовкладень на створення нових робочих місць, більше уваги

варто приділяти галузям, які не потребують для свого розвитку великих коштів. До таких галузей відноситься і сільський зелений туризм, який практикується в Україні. Адже в селах, які мають відповідну рекреаційну базу, завжди було багато відпочиваючого міського населення. Найпопулярнішими для відпочинку є села біля морів, річок та гірські [3, с.34].

Для кращого розуміння сфери діяльності умовно прийнято до визначення декілька різновидностей та організаційних форм сільського зеленого туризму, актуальних для Чернівецької області:

✓ агротуризм – вид сільського зеленого туризму, як пізнавального, так і відпочинкового характеру, пов'язаний з використанням підсобних господарств населення, або земель сільськогосподарських підприємств, які тимчасово не використовуються в аграрній сфері. Цей вид може не мати обмежень в завантаженості на територію і регламентуванні видів розважального відпочинку;

✓ відпочинковий (відпочинок на селі). Базою його розвитку є капітальний житловий фонд на садибах господарів та наявні природні, рекреаційні, історико-архітектурні, культурно-побутові і інші надбання тієї чи іншої місцевості;

✓ екотуризм – науково-пізнавальний вид сільського зеленого туризму, характерний для сільських місцевостей і сіл, розташованих у межах територій Національних парків, заповідних зон, природних парків тощо, де передбачено відповідні обмеження щодо навантажень на територію та регламентовано види розважального відпочинку;

✓ цільовий – вид сільського зеленого туризму, який має риси чітко визначеної мети перебування. Базою його розвитку є капітальний житловий фонд – садиби господарів та наявні надбання конкретної місцевості такі, як специфічна кулінарія, виноробство, вирощування та догляд за худобою (особливо – вівчарство та перебування на полонинах) тощо [2].

Головною фігурою в забезпеченні функціонування відзначених видів туризму і відпочинку є сільський господар, що приймає і обслуговує туристів і відпочиваючих. Для того, щоб здійснювати це на відповідному рівні, необхідно вчитись. Сьогодні в області формується розуміння сільського зеленого туризму як специфічної форми відпочинку на селі з широкою можливістю використання природного, матеріального і культурного потенціалу регіону. Центральною фігурою в організації відпочинку на селі виступає сільська родина, яка надає житло, забезпечує харчування і знайомить з особливостями сільської місцевості.

Сільський зелений туризм у більшості країн розглядається як невід'ємна складова комплексного соціально-економічного розвитку села та як один із засобів вирішення багатьох сільських проблем. Враховуючи те, що в умовах загальноекономічної кризи економічні і соціальні проблеми села надзвичайно загострилися, широке розповсюдження і розвиток сільського зеленого туризму

(як форми активної та ефективної самозайнятості людини) є особливо бажаними. Обов'язковою умовою припинення занепаду, а в майбутньому – прогресу сільського сектора суспільства є відродження сільськогосподарського виробництва. Проте, і наш власний, і зарубіжний досвід свідчить, що краще живуть ті села, де селяни не тільки вирощують хліб, овочі, виноград, доглядають тварин тощо, але й здійснюють переробку сільськогосподарської сировини, розвивають народні промисли, займаються іншими видами несільськогосподарської діяльності. Технічний і організаційний прогрес об'єктивно веде до зменшення частки зайнятих суто у сільськогосподарському виробництві. За цих умов збереження села пов'язане із збагаченням його виробничих і соціальних функцій, посиленням багатофункціональності.

Позитивний вплив сільського зеленого туризму на вирішення соціально-економічних проблем села полягає передусім у тому, що він розширює сферу зайнятості сільського населення, особливо жінок, дає селянам додатковий заробіток. Розширює можливості зайнятості сільського господаря не тільки у виробничій сфері, але й в сфері обслуговування. При певному нагромадженні числа відпочиваючих з'являється потреба в задоволенні їх різноманітних запитів, а це, в свою чергу, стимулює розвиток сфери послуг: транспортних, зв'язку, торгівлі, служби побуту, відпочинково-розважальних та інших .

Особливо сприятливі умови для розвитку сільського зеленого туризму створюються на територіях національних і ландшафтних парків, зокрема Вижницький Національний парк, де існує можливість поєднати повноцінний відпочинок з пізнанням природничого та історико-культурного потенціалу регіону. Важливим результатом розвитку сільського зеленого туризму є розширення можливостей реалізації продукції особистого підсобного господарства, причому реалізації її на місці, і не як сільськогосподарської сировини, а як готових продуктів харчування після відповідної обробки і приготування. Досвід показує, що ті сім'ї, які приймають відпочиваючих, вдосконалюють і структуру посівів на присадибних ділянках з урахуванням потреб гостей, розширюють асортимент овочевих культур, фруктових дерев, ягідників тощо; розвивають і урізноманітнюють присадибне тваринництво, заводять тепличне господарство і т.д. Розвиток сільського зеленого туризму спонукає до покращення благоустрою сільських садиб, вулиць, сіл в цілому; стимулює розвиток соціальної інфраструктури. Звичайно, на перших порах приймання і обслуговування відпочиваючих відбувається на базі існуючого житлового фонду з використанням місцевих рекреаційних та інфраструктурних ресурсів. Але з певним надходженням коштів від цієї діяльності ті, хто нею займається, починають робити вкладення у поліпшення комунального облаштування житла, вулиць; об'єднаними зусиллями добиваються зміни на краще сфери обслуговування. А це одночасно й вагомий внесок у розвиток села [4,с.234].

Дуже важливу роль у розвитку регіонального туризму повинні відіграти

органи місцевого самоврядування і місцеві державні адміністрації, профільні державні та громадські організації підтримки сільського зеленого туризму [5]. Адже усі проблеми, які допомагає вирішувати сільський зелений туризм — це найактуальніші питання роботи згаданих органів: зайнятість і доходи населення, благоустрій сіл, сфера обслуговування. Важливим завданням місцевих органів влади і самоврядування є створення сприятливого адміністративно-організаційного клімату для розвитку сільського зеленого туризму. Необхідно заохочувати, а не відлякувати від нього населення.

Потрібно формувати спеціальну програму розвитку цього виду діяльності. Потребують вирішення питання про оподаткування, тарифи на житло і послуги, систему маркетингу, гарантії щодо прийому і обслуговування гостей, певні стандарти обслуговування тощо. Надзвичайно важливим є остаточне вирішення питання, як кваліфікувати прийняття та обслуговування відпочиваючих у сільських садибах: як підсобну діяльність сільської сім'ї (на зразок особистого підсобного господарства), чи як підприємницьку діяльність? [6, с.11]. Важливо врахувати позитивний досвід роботи проекту програми ТАСІС "Підтримка місцевого розвитку і туризму в Карпатському регіоні", який працював в трьох пілотних районах (Вижницькому, Путильському, Сторожинецькому) Чернівецької області. Головною метою цього проекту була розробка екотуристичної стратегії та екотуристичного плану, як складових частин загального менеджмент-плану по сталому використанню природних ресурсів на території пілотних регіонів. Результатом роботи проекту стало ознайомлення громадськості пілотних регіонів з поняттям та можливостями сільського зеленого туризму, навчання громадян первинним навичкам роботи в сфері сільського зеленого туризму, надання фінансової підтримки власникам агроосель по схемам "грант", "грант-кредит", розробка єдиної маркетингової стратегії, створення Ради з туризму Карпатського регіону. Основними так званими "точковими зонами" для подальшого розвитку сільського зеленого туризму можуть стати с. Виженка Вижницького району, с. Банилів-Підгірний Сторожинецького району, смт. Путила Путильського району. Слід також звернути особливу увагу на великий потенціал районів, які знаходяться на березі р. Дністер, а також на недостатньо використані туристично-пізнавальні можливості Хотинської фортеці.

Отже, процеси становлення і розвитку сільського (зеленого) туризму в умовах підприємництва обумовлені соціально-економічними перетвореннями в аграрній сфері економіки України, зокрема, формуванням нових організаційних форм господарської діяльності на засадах приватної власності. Встановлено, що розвиток сільського (зеленого) туризму з неконсолідованого індивідуального господарювання перетворюється в організаційну форму підприємницької діяльності, яка сприяє задоволенню потреб сільського населення і виступає як додаткове джерело його доходів. Важливою особливістю сільського (зеленого) туризму є активна участь у ньому сільських

жителів, які не мають належного досвіду самостійної діяльності, не володіють навичками туристичного обслуговування, але з метою покращення свого матеріального забезпечення змушені самореалізовувати себе, вдосконалюючи при цьому практично набуті знання.

На основі дослідження й узагальнення поширених в науковій літературі трактувань сільський (зелений) туризм запропоновано розглядати з економічної точки зору як чинник активізації аграрного підприємництва, що сприяє підвищенню зайнятості та покращенню життєвого рівня сільського населення. Визначено організаційні аспекти та функціональне призначення становлення СЗТ в умовах розвитку підприємництва, обґрунтовано його вплив на процеси соціально-економічного відродження села. Результати досліджень вказують на те, що за сутністю свого економічного призначення сільський (зелений) туризм спрямований на одночасне задоволення потреб двох груп громадян – споживачів-відпочивальників, які утворюють попит на туристичні послуги відповідного рівня, та власників-господарств, що задовольняють їх потреби. З огляду на взаємну зацікавленість і залежність цих суб'єктів туристичної діяльності, обґрунтовано теоретико-методологічні засади формування економічних відносин у процесі становлення й розвитку СЗТ як підприємницької діяльності.

Отже, у статті сільський (зелений) туризм розглянуто як спільну об'єднуючу підсистему одночасно туристичної і сільськогосподарської галузей. Визначено, що сільський (зелений) туризм може стати одним із чинників підвищення регіонального потенціалу туристичної галузі з одночасним нарощуванням його соціальної та економічної віддачі, при цьому він одночасно сприятиме розвитку сільського господарства через диверсифікацію виробництва продукції, покращення її якості. Український сільський туризм може стати візитною карткою нашої держави на міжнародному туристському ринку, про що свідчить бажання іноземців познайомитись з історичним та природним потенціалом України.

Список використаних джерел:

1. Федорченко В.К. Історія туризму в Україні : Навч. посіб. [Текст] / Федорченко В.К., Дьорова Т.А. – К. : Вища школа, 2002. – 195 с.
2. Туризм в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.turizm.ru>
3. Рутинський М.Й. Сільський зелений туризм : Навч. посіб. [Текст] / Зінько Ю.В. – К. : Вища школа, 2006. – 271 с.
4. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти), 2-е вид. перероб. та доп. : навч. посіб. [Текст] / О.О. Любіцева. – К.: "Альтепрес", 2003. - 436 с.
5. Про туризм [Текст] : [закон України : офіц.. текст : за станом на 07.09.2010 р. N 7097]. – К. : Парламентське вид-во, 2010. – 92 с.
6. Биркович В. І. Державне регулювання сфери туризму на регіональному рівні. [Текст] : дис...канд.екон.наук / В. І. Биркович. – К., 2007. – 220 с.